

*Encyklopedické heslo***INTIMNÍ OSVĚTLENÍ***Ivan Passer, 1965*

Námět a scénář: Jaroslav Papoušek, Ivan Passer, Václav Šašek. **Dramaturgie:** Věra Kalábová, Radovan Kalina. **Kamera:** Miroslav Ondříček, Josef Střecha. **Střih:** Jiřina Lukešová. **Hudba:** autentická (Antonín Dvořák, W. A. Mozart, Vojtěch Matyáš Jírovec). **Hudební poradce:** Oldřich Korte, Josef Hart. **Architekt:** Karel Černý. **Výprava:** František Zajíček. **Kostýmy:** Dagmar Krausová. **Zvuk:** Adolf Böhm.

Hrají: Karel Blažek (Kája alias Bambas), Zdeněk Bezušek (Peťan), Věra Křesadlová (Štěpa), Jan Vostrčil (děda), Vlastimila Vlková (babi), Jaroslava Štědrá (Maruš), Dagmar Ředinová (malá Maruš), Miroslav Cvrk (malý Kája), Karel Uhlík (lékárník) ad.

Výroba: Filmové studio Barrandov, TS Jiří Šebor – Vladimír Bor, 71 min., čb., 35 mm. **Premiéra:** 8. dubna 1966.

Film se odehrává během jednoho víkendu v městyši, kde žije Kája, za studií na hudební konzervatoři přezdívaný Bambas, se svou ženou Maruš, třemi dětmi a prarodiči ve stále rozestavěné dvougenerační vilce. Svépomocnou stavbu financují tím, že Bambas spolu s tchánem hrají „na kšeft“ po pohřbech smuteční trubkové duo. Bambas má slušné postavení (ředitel místní hudební školy) a zajištěný blahobyť (dům, auto, plná spíž). Jako člen zdejšího amatérského hudebního souboru pozve na koncert coby sólistu někdejšího spolužáka Peťana, violoncellistu v profesionálním městském orchestru. Peťan přijede s atraktivní mladou přítelkyní, stráví u Bambase dva dny a účastní se života v rodině i v obci (pohřbu). Poslední noc se oba kamarádi sejdou nad lahví domácí slivovice a po neradostné rekapitulaci svého života se rozhodnou vše naráz změnit, vrátit se k dřívějším ideálům. Uprostřed noci se tedy vydají furiantsky do světa jen se svými hudebními nástroji... a ráno se probudí s pořádnou kocovinou v garáži v autě, které se jim zřejmě nepodařilo nastartovat. Závěr tvoří scéna nedělního oběda na počest hostů, jemuž předchází pťpítek domácím ajrkoňakem, o němž babi říká, že je „trochu hustší, ale dobrej“. Kamera opouští společnost ve chvíli, kdy všichni čekají v záklonu s plnou sklenkou ztuhlého moku u úst...

Ivan Passer napsal v explikaci k *Intimnímu osvětlení*, že jej nezajímá „příběh“, nýbrž „stav“, a k jeho vyjádření je třeba „především humor“, dále „důkladná znalost postav“, „přesné zasazení do okamžité sociální skutečnosti“ a „trocha fantazie“ [Film a doba]. Právě z takových prvků je utkána tato hořká komedie ze života obyčejných antihrdinů, jež tematizuje nejen tzv. krizi třicátníků, kterou zažívají dva hlavní protagonisté, ale i obecnější krizi hodnot a životního smyslu pod tíhou všednodenní existence.

Film postrádá klasickou dramatickou stavbu, děj i zápletku; vyznačuje se důslednou dedramatizací a dekonstrukcí příběhu. Odehrává se na komorním půdorysu, v uzavřeném, jakoby ustrnulém časoprostoru dvou letních víkendových dnů a venkovského rodinného domu, který vymezuje rámec pro interakci několika málo postav. Autor vstupuje do jejich soukromého mikrosvěta a v útržcích banálních všedních situací pozoruje jejich chování a jednání. Jakkoli jsou potlačeny veškeré vstupní kontextové informace (neurčitá lokalizace děje; zastřená osobní identita postav, viz jejich neúplná jména a neznámá historie), film je pevně ukotven v konkrétní realitě a plně využívá typických reálií (rozestavěný dům, slepice v garáži, vlnící se pole vzrostlých klasů apod.) i sociologických charakteristik: postavy zařazuje příslušnost k příznakovému sociálnímu prostředí maloměsta s jeho specifickou mentalitou, k profesi (hudebníci), respektive role uvnitř rodiny (otců/manžel, matka/manželka, děda, babi, návštěva). Tvůrčí záměr ovšem přesahuje sociologickou sondu, autora zajímá vnitřní charakter hrdinů, jejich lidská přirozenost. Záminkou vyprávění i katalyzátorem jednání se stane návštěva Peťana a Štěpy, kteří náhle vstoupí do každodenního chodu Bambasovy rodiny.

Passer dodržuje chronologii reálného času, kompozici vyprávění však zakládá na pluralitě dění a využívá zdánlivě nahodilých konfrontací několika sousledných dějů, při nichž dochází k mimovolnému prolnutí

Peřan, Bambas a děda v Intimním osvětlení Ivan Passera

Foto archiv

„typického“ a „jedinečného“, „vysokého“ a „nízkého“. Každý nastalý motiv se záhy nějak zvrátí a posune, vážné se mění v trapné či komické, komické v groteskní a ironické, banální v poetické atp.: uvítání návštěvy dětmi tak končí jejich rykem; zádušní mši slyšíme jen ve druhém zvukovém plánu, zatímco v obraze sledujeme zástup pohřebních hostů, jak močí za hřbitovní zdí, či selku v „bikinách“, jež nedaleko shrabuje trávu; večere se zase zvrhne ve smlouvání o stehýnko, které ústí ve výjev jak z němé grotesky; hru domácího smyčcového kvarteta narušuje Štěpa, která nahání na zahradě kořata a vzápětí rozmlouvá s místním bláznem; dědovo chrápání se mění v koncert, který ve tříčtvrtěčném taktu diriguje užaslý Peřan. Podobně funguje i slovní komunikace: dialogy se tu neodvíjejí v sérii návazných replik, nýbrž vesměs jako diskontinuální souběžné monology.

Simultánní struktura filmu, kumulující různorodé prvky v nenadálých spojení, vytváří dojem bezprostředního obrazu „neuspořádané“ reality a skýtá prostor pro komická i poetická ozvláštnění, která mají očistnou, osvobozující funkci. Současně vyjadřuje i určitý filosofický náhled, který obráží autorův respekt k mnohoznačné a mnohočetné skutečnosti.

Passer zcela střídými prostředky načrtl autentický svět, v němž se pod reálným tlakem konformity, znicotňující všednosti a sociálních stereotypů občas vyjeví cosi ryziho, co už ale stejně nic nezmění ani nevrátí. Hlavní protagonisté jsou schopni si svou neutěšenou situaci uvědomit, pokoušejí se z ní uniknout (hudbou, furiantským útekem), nakonec jim však zbývá jen deziluze, rezignace a nostalgické vzpomínky. Passer své fádňi hrdiny nijak nesoudí, sleduje je s laskavou distancí, v níž se zračí zájem a citová účast. Nejvíce patrné je to v pojetí postavy Bambase, jehož pozici životního outsidera signalizuje již sama přezdívka. S pochopením předvádí Bambasův stoický klid, jeho bádání v pozůstalosti provinciálního skladatele Jírovce, jeho noční „žrací“ orgie při poslechu hudby, i typickou repliku: „Vždyť to máš jedno.“ Passer ukazuje, že každá z postav má nejen své limity, ale může mít i svůj vnitřní svět, svá tajemství, své touhy.

Passer se v *Intimním osvětlení* představil jako mistr drobnokresby, jenž s neobyčejným citem dokáže zachytit atmosféru prchavé chvíle a odkrýt nevšední detail tam, kde by jej nikdo nehledal. Jeho metodu „intimní-

ho osvětlování“ charakterizuje blízkost a vysoká citlivost pohledu. Tato zdůvěřňující optika se realizuje v jemnosti detailů, neobvyklosti postřehů, cudnosti náznaků i například ve světelné tonalitě obrazů či v dominanci subjektivně a emocionálně zabarvených polocelků a detailů nad neutrálními celkovými záběry. To vše podtrhuje pocitový, impresionisticky zabarvený charakter filmové výpovědi.

Ačkoli *Intimní osvětlení* působí z hlediska výrazového nenápadně, bohatě a nápaditě využívá různých prostředků a technik. Zvláště paralelní montáže, která představuje hlavní formu realizace simultánního způsobu vyprávění, dále obrazově zvukových asynchronů či překvapivých ostrých střihů (auto přejede slepici / pohřební průvod se ubírá ke hřbitovu). Velmi důmyslně je propracovaná také hudební stopa, v níž významotvorně funguje nejen hudba, ale též akustické ruchy (například skřípot brány, kterou po nezdařeném útěku ráno zavírá Bambas, představuje drásavou zvukovou metaforu zmarněných snů).

Intimní osvětlení se nesetkalo s přílišným zájmem diváků, byť dobový tisk psal, že je „dílem vysoce uměleckým a přitom diváckým v nejširším slova smyslu“ [Kino]. Zato kritika přijala film velmi příznivě a zařadila jej vedle *Obchodu na korze* a *Lásek jedné plavovlásky* mezi tři nejlepší díla produkčního roku 1965 (viz Cena kritiky 1966). Na snímku si cenila především jeho básnivých a lyrických kvalit, jemného humoru a hereckého koncertu neherců. Kritika se nevyhnula srovnání s díly Formanovými, mnozí však Passera viděli spíše v blízkosti Fráni Šrámka. Film byl úspěšně uveden i v zahraničí, například na festivalu v New Yorku roku 1966. Zvláštní pozornosti se těšil ve Francii, kde kritik časopisu Arts doslova uvedl: „Říkám to tak, jak si to myslím. Komu se nelíbí *Intimní osvětlení*, ten není mým přítelem“; a ještě o patnáct let později se v *Image at Son* psalo o filmu jako o „malém zázraku ducha, jemnosti, střídmosti a rovnováhy“, který je „bezpochyby vrcholným dílem mladé české kinematografie 60. let“.

Intimní osvětlení náleží k veristické linii českých filmů šedesátých let, kterou reprezentoval především Miloš Forman. Passer navazuje na odkaz cinéma-vérité například obsazením neherců či natáčením v exteriérech a v reálu skutečného rodinného domu. Tento typ filmů však dále rozvíjí a obohacuje zejména o subtilnější a niternější pohled (témata), o lyrické a melancholické tóny.

Intimní osvětlení je dlouhometrážním debutem Ivana Passera (1933), který na sebe již předtím upozornil jako spoluscenárista a asistent režie filmů Miloše Formana a jako režisér krátkého hraného snímku *Fádní odpolodne* (1965) podle povídky Bohumila Hrabala. *Intimní osvětlení* se stalo i posledním Passerovým českým filmem, neboť v roce 1969 odešel do exilu v USA, kde od té doby natočil devět titulů.

BIBLIOGRAFIE: BK [Luboš Bartošek], *Intimní osvětlení*. Filmový přehled 19, 1966, č. 10, s. 2 – 3. • Ivan Passer, *Intimní osvětlení*. Film a doba 12, 1966, č. 1, s. 46 – 48. • (an), *Nový úspěch: Intimní osvětlení*. Lido-vá demokracie 22, 31. 3. 1966, č. 89, s. 5. • vbc, *Šrámkovský námět očima dneška*. Svobodné slovo 22, 31. 3. 1966, č. 89, s. 4. • (vf), *Premiéry našich kin: Intimní osvětlení*. Zemědělské noviny 22, 31. 3. 1966, č. 77, s. 4. • Svatoslav Svoboda, *Intimní osvětlení*. Mladá fronta 22, 1. 4. 1966, č. 6508, s. 5. • šv [Pavel Švanda], *Od pátku v kinech*. Rovnost 81, 8. 4. 1966, s. 5. • Alois Humplík ml., *Úspěch mladého režiséra: Intimní osvětlení*. Práce 22, 14. 4. 1966, č. 89, s. 5. • Jiří Pittermann, *Intimní osvětlení*. Rudé právo 46, 28. 4. 1966, č. 116, s. 2. • G. Kopaněvová, *Příspěvek k filozofii našeho bytí – Intimní osvětlení*. Film a doba 12, 1966, č. 3, s. 145 – 147. • Otakar Váňa, *Intimní osvětlení*. Kino 21, 1966, č. 9, s. 7. • Jaroslav Boček, *Ivan Passer poprvé...* Divadelní a filmové noviny, 1966, č. 17, s. 1, 6. • ajl [A. J. Liehm], *Intimní osvětlení*. Literární noviny 15, 1966, č. 18 (30. 4.), s. 9. • Vladimír Bystrov, *O tragikomedii tvého života*. Film a divadlo 10, 1966, č. 8, s. 8 – 9. • Stanislava Přádná, *4krát zastavení u filmu Intimní osvětlení*. Scéna 15, 1990, č. 10 (16. 5.), s. 6. • Jiří Voráč, *Melancholický svět osamělých hrdinů a ztracených snů. Poznámky o cestě a díle režiséra Ivana Passera*. Film a doba 42, 1996, č. 3, s. 98 – 106. • Jiří Voráč, *Neobyčejná dobrodružství režiséra Ivana Passera* (rozhovor). Tamtéž, s. 107 – 113.

CENY: VII. mezinárodní setkání filmů pro mládež Cannes 1967 – Velká cena mezinárodní poroty a Zvláštní cena mezinárodní poroty mladých.

Jiří Voráč